

De kunst van het verbergen

Een lichtzinnige naziprins en de Nederlandse monarchie

GITA DENECKERE

The Art of Dissimulation: A Frivolous Nazi Prince and the Dutch Monarchy
 Annejet van der Zijl's biography *Bernhard. Een verborgen geschiedenis*
 [Bernhard: A Hidden History] deftly interweaves the family history of the
 'Zur Lippe-Biesterfelders' with the social decline of the minor German
 aristocracy in the period of the German Empire, World War I and the
 Weimar Republic. This results in a probing description of a time and a
 milieu in which anti-democratic, extreme right-wing forces came to full
 bloom. The exact consequences of Prince Bernhard's anti-democratic
 attitude for the Dutch monarchy as an institution are less well examined,
 however. The fact that Bernhard as a person perhaps did not have character
 to play the role of dictator, does nothing to lessen the danger posed by the
 popularity he enjoyed among 'the people' in the extreme circumstances of
 World War II and, more specifically, its final phase.

'Soms schijnt de dynastie meer bedreigd, dan het publiek, dat Oranje
 toejuicht, wel beseft', schreef de minister van Oorlog Jan de Quay op 9 juni
 1945 in zijn dagboek. Zijn sombere gedachten waren ingegeven door prins
 Bernhard, die in de roes van de bevrijding plannen aan het smeden was voor
 de toekomst van een vernieuwd Nederland, een dictatuur met Wilhelmina
 en zichzelf als 'Bevelhebber Nederlandsche Strijdkrachten' aan het hoofd. De
 koningin zelve maakte de prins evenwel onschadelijk door hem een 'militair
 sierambt' en een riante onkostenvergoeding te verlenen. Maar hoe schadelijk
 was Bernhard, meer bepaald in de context van de Tweede Wereldoorlog, voor
 de Nederlandse constitutionele monarchie? De knap geschreven en goed
 gedocumenteerde biografie van Annejet van der Zijl geeft op die vraag geen
 ondubbelzinnig antwoord.¹

'De monarch verhindert de dictator' (Joseph Roth)

In een manuscript getiteld 'Der Monarch verhindert den Diktator' (1937) zag
 de joodse schrijver Joseph Roth (1894-1939) de verkiezingsnederlagen van

aspirant-dictators Léon Degrelle en Anton Mussert in België en Nederland in april-mei 1937, en het verdwijnen van de fascistische partij van Oswald Mosley in Groot-Brittannië in dezelfde periode, als betekenisvolle symptomen van de continuïteit van niet-gecorrumpeerde democratieën. Roth had in 1933 Duitsland verlaten en was wanhopig op zoek naar een tegengif voor het fascisme. In een republiek kon de demagogie van Degrelle, Mussert, Mosley zegevieren, in een monarchie vormde de koning een dam. De koning of de keizer oefenden immers een remmende invloed uit op de ambities van de dictator: ‘De monarch, de monarch alleen verhindert de usurpator’.² De relatie tussen monarchie en democratie is weinig onderzocht, niettemin is de constitutionele monarchie in Nederland, België, Groot-Brittannië inderdaad een stabiele staatsvorm gebleken. De beschouwingen van Roth vormen een variatie op de argumenten die in 1821 voor de grondwettelijke monarchie werden geleverd door de filosoof Hegel, die meende dat de opvolging van het staatshoofd afhankelijk moest zijn van de niet-rationele, biologische factor van geboorte en afstamming.³ Die visie moet geplaatst worden tegen de achtergrond van de ‘democratische uitvinding’ in het kielzog van de Amerikaanse en Franse revoluties. In een democratie is de Troon in principe leeg. Het ‘volk’, ‘de natie’ heeft immers collectief de plaats ingenomen van de koning. Democratie komt er op neer dat de plaats van de macht in een symbolische constructie verandert, waarop – als logisch gevolg van de volkssoevereiniteit – geen enkele ‘natuurlijke’ troonpretendent rechten kan doen gelden.⁴

De verdediging van de erfelijke monarchie door Hegel betekende dan ook allerminst een terugkeer naar de predemocratische politieke orde. De hegeliaanse koning fungeert integendeel als de bewaker van de lege plaats van de macht. Met andere woorden: om politici te verhinderen aan de plaats van de macht ‘vast te kleven’ moet deze hindernis effectief belichaamd worden in de persoon van de koning. Met een dergelijke opvatting van de constitutionele monarchie wordt een belangrijke plaats in de machtsstructuur in wezen afhankelijk gemaakt van een toevalsfactor, de toevallige persoonlijkheid van een koning. De filosofie is dat die letterlijk geen kwaad kan doen, ‘the king can do no wrong’, want in een goed georganiseerde staat is de vorst slechts het culminatiepunt van formele beslissingsmacht: hij mag alleen ‘ja’ zeggen en de puntjes op de i zetten. De grondwet beperkt de reële macht van de koning tot

1 Annejet van der Zijl, *Bernhard. Een verborgen geschiedenis* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2010; Amsterdam, Antwerpen: Querido, 2010, 458 blz., ISBN 978 90 214 3764 4).

2 In: *Berliner Saisonbericht. Reportagen und journalistische Arbeiten 1920-1939* (Berlijn 1984) 405-408.

3 G.W.F. Hegel, *Grundlinien des Philosophie des Rechts, oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grun drisse* (Berlijn 1821).

4 Claude Lefort, *L'invention démocratique: Les limites de la domination totalitaire* (Parijs 1994); Pierre Rosanvallon, *La démocratie inachevée: Histoire de la souveraineté du peuple en France* (Parijs 2000).

een minimum. De koning heeft geen vinger in de pap bij de bepaling van de concrete inhoud van wetten en beslissingen. Hij kan alleen zijn handtekening zetten. Niet meer, maar ook niet minder: het belang van de koninklijke handtekening ligt in het feit dat hij het laatste woord heeft, waar men niet meer aan voorbij kan. Zodra de koning zich met de inhoud bemoeit, overschrijdt hij zijn bevoegdheden en ontaardt het democratische bestuur in een dictatuur.

De man en de mythe

Vanzelfsprekend is er een grote kloof tussen de politieke filosofie enerzijds en de praktijk van het uitoefenen van het koningschap in de grondwettelijke democratie anderzijds. De biografie van Annejet van der Zijl van prins Bernhard maakt dat zonder meer duidelijk. De achtergronden en de persoonlijkheid van de vorst doen er wel degelijk toe. De verborgen geschiedenis van dit ontluisterende boek mag dan wel gaan over de periode vóór Juliana koningin der Nederlanden werd en de prins aan haar zijde mee de koninklijke functie diende in te vullen, maar op dat ogenblik waren de dobbelstenen gegooid en lagen de patronen vast (343). De basisvraag van het boek *What makes Sammy run?* wordt inderdaad afdoende beantwoord door het levensverhaal van Bernhard tot 1948. Van der Zijl is au fond niet geïnteresseerd in de ‘klatergoud- en glamourverhalen’ (388) die des te schriller afsteken tegen de verborgen Duitse geschiedenis van de prins. De publieke prins Bernhard, de man van de plaatjes en de praatjes, moeten we vergeten om de mens achter het fenomeen te kunnen begrijpen (11-12). Ze doorprijkt vakkundig zijn leugens en de mythes en probeert de ‘bijna onontwarbare mengeling van waan en werkelijkheid’ te ontrafelen.

De scheiding tussen de man en de mythe is als onderzoeksdispositief beslist erg vruchtbaar gebleken, maar komt ook enigszins artificieel over, juist omdat het om het koningshuis gaat. Annejet van der Zijl onderstreept dat zelf waar ze schrijft dat de moderne monarchie zoals koningshuizen in vroegere tijden een sprookjesfabriek is, waar ‘de royals zich allerlei strapatsen [kunnen] veroorloven, die op het moment zelf nog heel rampzalig lijken, maar uiteindelijk toch steevast weer vergeven en vergeten worden’ (372-373). Dat Bernhard toch als een koninklijke ‘mislukking’ moet worden geboekstaafd, komt vooral omdat hij in zijn eigen mythe geloofde en die als zijn eigen spindoctor is blijven manipuleren (373). Hij raakte verslaafd aan de mythe van zijn grootsheid en probeerde zijn eigen beeld tot na zijn dood via de media te controleren (377). Hoe het zelfgecultiveerde imago van de prins het functioneren van het koningshuis heeft beïnvloed, is echter minder duidelijk. Bernhard leek overal mee weg te komen, tot en met de Lockheedaffaire, waar hij de gunst van het volk precies terugwon door de mythe die hij tijdens en na de oorlog succesvol had opgebouwd. De precieze gevolgen van Bernhards handel en wandel voor de Nederlandse monarchie als instelling, worden in

de biografie van Van der Zijl niet uitgewerkt, behalve dat zijn overdreven en eigengereide *public relations* uiteindelijk een charismadeficit hebben veroorzaakt. In de koninklijke soap dansen vorsten op een slap koord in hun omgang met de media. Té veel sensatie en spin werken contraproductief. Koningin Beatrix heeft dat goed ingezien, de sprookjesfabriek op slot gedaan en het Hof gemoderniseerd en geprofessionaliseerd (379).

Het verborgen naziverleden van ‘een kind van zijn tijd’

Het genre van de biografie leent zich natuurlijk minder tot een structurele analyse van de grondwettelijke monarchie of van de plaats van het vorstenhuis in een parlementaire democratie die onder druk staat van autoritaire en extreem-rechtse stromingen. Terugkoppelend naar de stelling van Joseph Roth over de monarch die de dictator verhindert, is de vraag naar het zorgvuldig verdonkeremaande NSDAP-lidmaatschap van Bernhard vooral in een breder verband van belang. De verborgen gebleven voorgeschiedenis die in deze biografie op een bijzonder beklijvende manier wordt blootgelegd, maakt het beslist begrijpelijk waarom een middelmatig figuur als Bernhard de kant van de nazi's koos. De sociale teloorgang van de lagere Duitse adel in het keizerrijk, de Eerste Wereldoorlog en de Weimarrepubliek, wordt vakkundig verweven met de familiegeschiedenis van de ‘zur Lippe-Biesterfelders’ voor wie ‘Ebenbürtigkeit’ een obsessie was. Het levert een indringend beeld op van een tijd en een milieu, waar de antidemocratische en extreem-rechtse krachten tot volle wasdom kwamen. In tegenstelling tot wat zijn latere biografen poneerden, valt er bij de opgroeiende Bernhard helemaal niets te ontdekken dat suggereert dat hij ‘op politiek gebied iets anders was dan je logischerwijs zou kunnen verwachten – namelijk een typisch kind van zijn tijd’ (160).

De prins ging in 1930 rechten studeren in München, aan de Ludwig-Maximilians-Universität, een extreem-rechts broeinest in de bakermat van het nationaal-socialisme. Heel erg diep leek zijn politieke overtuiging echter niet te gaan, zoals hij naar eigen zeggen ook ‘allesbehalve een serieuze student’ was. Zoals zoveel Duitse jonkers trok hij zijn neus op voor het burgerdom en de democratie, en was het nazisme op een vergelijkbare manier verleidelijk als ‘snelle auto's, vliegtuigen en gevaar’. Bernhard bekeerde zich pas definitief tot het nazidom in april-mei 1933, na Hitlers machtsovername, toen hij weer terug was in Berlijn en behalve van de nationaal-socialistische Deutsche Studentenschaft lid werd van de NSDAP en van de Motor-SA. ‘Het waren jongens, ze waren dol op auto's en ze hadden plezier’, schrijft Annejet van der Zijl (205). Ze vervolgt naadloos met een schets van de manier waarop de ‘Sieger der Geschichte’ opgingen in de collectieve verliefdheid op Hitler en alle politieke tegenstanders uitschakelden, ook aan de universiteit.

Toen Duitsland zich in oktober 1933 uit de Volkerenbond en de Ontwapeningsconferentie terugtrok en het leger heropgebouwd kon worden,

werd een jongensdroom van Bernhard werkelijkheid: hij meldde zich aan bij het Deutscher Luftsport-verband, en de Fliegersturm van de SA. In september 1934 zou hij bijna verongelukken tijdens zijn eerste, en meteen ook laatste, militaire manoeuvre in een Klemm-sportvliegtuigje. Toen de Luftwaffe in 1935 weer opgericht werd en de dienstplicht heringevoerd, was Bernhard net te oud voor een militaire carrière. Hij ging als modeste stagiair werken voor IG Farben, het chemieconcern dat sinds 1932 de campagnes van Hitler mee gefinancierd had en waar hij volgens de Hollywoodscenario's achteraf als 'een soort spion-in-opleiding' had gefungeerd om de Nederlandse kroonprinses het hof te maken (232-233).

Zodra Bernhard zich in 1936 in St. Moritz op ski's als huwelijkskandidaat aan kroonprinses Juliana van Nederland presenteerde – als 'Comte de Biesterfeld' – krijgt de individuele anekdotiek van een lichtzinnige nazi een andere, politieke dimensie.

Op dat moment was niet alleen te vermoeden dat ze koningin zou worden, maar ook de rijkste vrouw van de wereld. Ze was de beste partij sinds Cleopatra. Niet uiterlijk, maar anders (geciteerde getuigenis van Peter Kreuder, een voormalige barvriend van Bernhard, 240).

Geld, auto's en aanzien waren Bernhards drijfveren, liefde en macht duidelijk veel minder. Politieke, laat staan dictatoriale ambities had hij aanvankelijk van geen kanten; in ieder geval verhinderde het Nederlandse regime de dictator in hem op te staan. Zijn politieke vrijheid werd aan banden gelegd, zoals elke associatie met het Duitse regime zorgvuldig moest worden vermeden. Het belette de prins evenwel niet persoonlijk afscheid te gaan nemen van Hitler en op een gemaskerd bal in het zwarte uniform van Franco's falangisten te verschijnen. Tijdens een feestelijk galaconcert op 5 januari 1937, twee dagen vóór het koninklijk huwelijk, stond het Duitse volkslied op het programma, inclusief de strofe uit het Horst-Wessellied, opgevoerd door leden van de Koninklijke Militaire Kapel. De in galakledij uitgedoste Duitse gasten brachten de Hitlergroet. Na escalerende incidenten met de naziregering had Bernhard er 'alles aan gedaan om zijn Duitse vaderlandgevoel en zijn bewondering voor de Führer van het Duitse rijk tot uitdrukking te brengen' (instemmend door de auteur geciteerde brief van Adolf zu Mecklenburg aan Hitler, 272).

'Een staatkundig bedrijfsrisico'

De vraag dringt zich op in welke mate de antidemocratische opstelling van de prins-gemaal de Nederlandse constitutionele monarchie heeft gecontamineerd. Bernhard was natuurlijk geen toekomstig regerend staatshoofd, zoals Van der Zijl opmerkt, maar vormde volgens de jurist Harry

▲ Namens het Prins Bernhard Fonds, dat bij in het buitenland wonende Nederlanders geld inzamelt voor aanschaf van oorlogsmaterieel, overhandigt prins Bernhard een cheque van zeseneenhalf miljoen gulden aan koningin Wilhelmina, 30 oktober 1941. Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

van Wijnen wel een ‘staatkundig bedrijfsrisico’ dat door premier Colijn werd onderschat. Van der Zijl betwijfelt nochtans dat ‘enige constitutionele vorming’ iets zou hebben uitgehaald bij iemand bij wie ‘de minachting voor het parlementaire systeem zo diepgeworteld was’. Voor constitutionele zaken was hij naar eigen zeggen ‘niet geboren’. Democratie, ‘daar geloofde hij niet in’ (280-283). Uit de biografie blijkt niet dat hij daarmee veel kwaad heeft aangericht. Bernhard leidde een ‘niet minder zinledig bestaan’ dan zijn voorganger prins Hendrik en amuseerde zich kostelijk met Alfa Romeo’s, jachtpartijtjes en allerlei uitstapjes op een schier eindeloze, royaal betaalde vakantie. Maar ondertussen speelde hij de rol die hij moest spelen als *prince charming*, maakte zich geliefd bij het volk, stichtte een Nationaal Gezin en onderhield de koninklijke soap opera als geen ander: ‘een show zo vol van hartstocht, verraad, trouw, corruptie, edelmoedigheid, rijkdom en slechtheid dat heel Nederland er nu al meer dan een halve eeuw voor thuisblijft’, verzuchtte Geert Mak in 1986 in *De Groene Amsterdammer*.⁵

Politiek ongevaarlijk, zo lezen we tussen de regels, want Annejet van der Zijl gaat zoals gezegd niet zeer diep op de politieke consequenties en implicaties van Bernhards handel en wandel in. Het ‘staatkundig bedrijfsrisico’ vergrootte met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Koningin Wilhelmina zorgde voor een ‘draaipunt’ in Bernhards leven en de ultieme identificatie met zijn nieuw vaderland: hij mocht de zwaar verouderde Nederlandse krijgsmacht inspecteren. Een bemiddelende rol tussen zijn oud en nieuw vaderland zag ze hem na de Nederlandse capitulatie in mei 1940 evenwel niet meteen spelen. Zijn smadelijke vlucht was door de koningin ingegeven. Hij moest haar dochter naar Engeland brengen, ‘anders schoot ze zich dood’ (304). In Londen genoot Bernhard met Wilhelmina met volle teugen van de bombardementen en de Blitz, ‘één en al opwinding en jongenspret!’ (309). Samen met haar werkte hij ook aan de voorbereiding van een ‘jong vernieuwd Nederland’ onder rechtstreekse leiding van het populaire Oranjehuis, waar parlement en ministers finaal hadden afgedaan. Terwijl Juliana de plannen van haar moeder ‘doodgewoon ondemocratisch’ vond, was Bernhard er wel degelijk helemaal voor gewonnen en liet hij zich geestdriftig voor Wilhemina’s kar spannen. Een kar die op hol sloeg, aangezien de koningin, onder invloed van een methadonverslaving, elk contact met de realiteit verloren had (315-316, 327-329).

In deze context was het niet de monarch die de dictator verhinderde, maar de politiek – in casu premier Gerbrandy – die de monarch belette dictator te worden. En die, met de hulp van generaal Eisenhower, Bernhard bovendien verhinderde opperbevelhebber van het Nederlandse leger te worden. Toen de oorlog welhaast voorbij was, benoemde Wilhelmina haar schoonzoon in september 1944 wél tot opperbevelhebber van de

5 Geert Mak, *De Groene Amsterdammer*, 11 juni 1986.

▲
Het 'Nationaal Gezin' speelt met de hond, juli 1947
Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

‘Binnenlandse Strijdkrachten’ (BS). Prins van de illegaliteit zeg maar, in meerdere betekenissen. Ook dat verhaal zet Annejet van der Zijl op haar eigen trefzekere wijze ongenadig neer (329-340). Hier werd Bernhard wel degelijk politiek gevaarlijk, en zorgde hij voor ernstige constitutionele problemen. Zijn niet-begrijpende reactie: ‘ik sta er boven’. Dat de naoorlogse bewindslui hem adviseerden ‘weer rustig te gaan paardrijden en van tijd tot tijd een lint door te knippen’, begreep hij ook niet. Voor een machtsgreep, waarbij hij zich gesteund wist door de rechtse verzetsstrijders van zijn BS, had hij volgens Van der Zijl echter de persoonlijkheid niet. Een belangrijke politieke rol in het naoorlogse Nederland was dan ook niet voor hem weggelegd, niet het minst omdat hij de enigszins door de vrede ontuchtterde Wilhelmina tegen zich in het harnas joeg. ‘De combinatie van zijn populariteit bij de bevolking en het reactionaire gedachtegoed onder zijn naaste medewerkers had in potentie immers wel degelijk een reëel gevaar voor de democratie kunnen opleveren’ (352).

De kroon mag niet ontbloot worden

De verborgen geschiedenis van Bernhards bevelhebberschap werd pas voor het eerst in detail blootgelegd in de Wilhelmina-biografie van Cees Fasseur in 1998-2001. De Nederlandse monarchie en de naoorlogse parlementaire enquêtecommissies hadden ervoor gekozen de kroon niet te ontbloten en de antidemocratische neigingen van de koningin-moeder en haar schoonzoon aan het oog van het publiek onttrokken te houden (370). Dankzij de parlementaire democratie kon het Oranjehuis aldus onaantastbaar blijven met de populaire prins Bernhard in een glansrol. Het instituut monarchie primeerde op de tekortkomingen van de personen die dat instituut belichaamden. Van minister van Oorlog tegen wil en dank Jan de Quay in 1945 tot Joop den Uyl ten tijde van de Lockheedaffaire in 1976 werden de wandaden van Bernhard in functie van de monarchie zoveel mogelijk afgeschermd van de publiciteit waar hij zelf zo dol op was. Net als zijn vroeger NSDAP-lidmaatschap. De Nederlandse regering had er evenveel belang bij als hijzelf om zijn imago glanzend te houden (371-372, 385).

‘Truth is the daughter of time’ luidt een Engels spreekwoord dat Annejet van der Zijl gebruikt als opening van haar epiloog. Zij heeft een waarheid gezocht die rust brengt, zo schrijft ze (388). Naar mijn mening is de waarheid die ze in haar badinerend literaire stijl blootlegt echter behoorlijk verontrustend. Dat Bernhard een kind van zijn tijd was, onderhevig is geweest aan ‘extreme externe omstandigheden’ of altijd een jongen van elf is gebleven, doet daar uiteindelijk weinig of niets aan af. Ik ben het niet met de auteur eens als ze schrijft dat Bernhard zijn positie als lid van het koninklijk huis ‘feodaal’ invulde, zoals een Duitse vorst vóór 1918. Hij was een Nederlandse prins ná 1937 en niet alleen uiterlijk een modern vorst, in

zijn antidemocratische opstelling was hij dat ook inhoudelijk, en dat maakt het des te verontrustender. Door Bernhard in feite vóór ‘zijn tijd’ en ‘elders’ te plaatsen, als een mondain, maar in wezen archaïsch overblijfsel van de Duitse adel in verval, slaagt Annejet van der Zijl er immers in hem onschadelijker te maken dan hij in werkelijkheid was.

De relatie tussen de Europese aristocratie en extreem-rechts in het interbellum verdient beslist verder onderzoek, maar wijst wel in de richting van een destructieve rol van de adel tijdens de crisisjaren van het parlementarisme.⁶ Ook de West-Europese vorstenhuizen waren niet immuun voor de totalitaire verleiding – het Belgische koningshuis is daar een goed voorbeeld van. Leopold III was een groot voorstander van een Nieuwe Orde en een sterke uitvoerende macht, maar heeft met zijn autoritaire houding voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog het koningschap op een paradoxale wijze ondermijnd. De sterkte van de grondwettelijke monarchie ligt in de symbolische, puur formele functie in hegeliaanse zin. De koning staat boven de wet, maar is er tegelijk aan onderworpen, zoals Ernst Kantorowicz op magistrale wijze heeft beargumenteerd in zijn bekende *King's Two Bodies*-theorie. Een autoritaire vorst als Leopold III (er)kende het onderscheid tussen zijn symbolische functie en reële persoon niet en heeft daarmee de deur naar een autoritaire dictatuur wijd opengezet. Het is met andere woorden de resistentie van de grondwettelijke democratie en de politieke bewindvoerders die de dictator verhinderen, niet de monarch zelf, zoals Joseph Roth meende. Dat de persoon Bernhard wellicht niet het karakter had om de lege plaats van de macht in de Nederlandse grondwettelijke monarchie te grijpen en te ‘belichamen’, maakt het feit dat de prins zozeer de gunst van ‘het volk’ genoot niet minder gevaarlijk in de extreme omstandigheden van de Tweede Wereldoorlog en meer specifiek de eindfase ervan.

De historicus hoeft zich, zoals ook Annejet van der Zijl stelt, geen moreel oordeel aan te meten over de helden en schurken in het verleden. Maar door Bernhard vooral als ‘mens’ te willen neerzetten, draagt zijn biografie onbedoeld bij aan de mythe die ze wil doorprikken. Zodra iemand als koning (of als gemaal van de koningin) functioneert, worden precies zijn menselijke, ‘allzumenschliche’ eigenschappen het voorwerp van fascinatie. Net zoals het bij een publiek figuur wat artificieel is de mythe naar het rijk der fabeltjes te verwijzen en de ‘waarheid’ over de man neer te zetten, is het ook moeilijk de persoon te isoleren van zijn functie. Nu lijkt het haast of Bernhard er als de schelm in een jongensboek olijk lachend wéér allemaal mee wegkomt, in naam van Oranje. ◀

6 Vergelijk Karina Urbach (ed.), *European Aristocracies and the Radical Right 1918-1939* (Oxford 2007).

Gita Deneckere (1964) is hoogleraar sociale geschiedenis na 1750 aan de Universiteit Gent (UGent). Ze bestudeerde uiteenlopende onderwerpen als collectieve actie en het koningschap in België in de negentiende en twintigste eeuw. Haar interessegebieden zijn gendergeschiedenis, de intersectie tussen geschiedenis en psychoanalyse, geschiedenis en geheugen. Ze maakte deel uit van de redactie van *België, een parcours van herinnering* (Amsterdam 2008) en is promotor van www.UGentMemorie.be, het virtuele geheugen van de Universiteit Gent. Samen met Bruno De Wever coördineert ze het interuniversitaire Instituut voor Publieksgeschiedenis. Recentste publicaties: Gita Deneckere, *Leopold I. De eerste koning van Europa* (Antwerpen, Amsterdam 2011); Gita Deneckere, *Les turbulences de la Belle Epoque* (Brussel 2010); Gita Deneckere en Marc Boone, *Gent. Stad van alle tijden* (Brussel 2010). Email: Gita.Deneckere@UGent.be.

Prins Bernhard: biografie van een publiek personage

MARIA GREVER

Prince Bernhard: Biography of a Public Role

In her biography *Bernhard. Een verborgen geschiedenis* [Bernhard: A Hidden History], Annejet van der Zijl strives to write unaffectedly about a controversial character, and to set out a human portrayal of Bernhard. But has this undertaking succeeded? This dissertation certainly demythologises the jovial prince with the carnation, making for an exciting read – but do we really get to know any more about the prince as a ‘man’? A question all the more relevant as the biography pretty much gives up describing his life after 1945. By placing the emphasis on the revelations – and as Van der Zijl assumes that Bernhard must have changed little between 1945 and 2004 – the story of Bernhard’s life takes on a hermetic quality. Which in turn means this is not so much the story of a human prince, but of a public role.

Op 1 december 2004, rond 16.30 uur, werd prins Bernhard met spoed per auto – geen ambulance – naar het Universitair Medisch Centrum Utrecht gebracht. Op de achterbank gezeten, zwaaide hij als vanouds naar enkele nieuwsgierigen. Op dat moment waren koningin Beatrix, prins Willem-Alexander en andere leden van de koninklijke familie in het Koninklijk Paleis in Amsterdam voor de uitreiking van de Prins Claus Prijs. Tijdens de feestelijke uitreiking informeerde een adjudant koningin Beatrix over de situatie van haar vader. Het NOS-Journaal registreerde de reactie. De majesteit verstrakte en keek vragend naar haar zoon, maar deze bleef onbewogen voor zich uitkijken. Hij had kort voor de uitreiking zijn grootvader nog bezocht. Was Beatrix niet op de hoogte geweest? Later werd in het ziekenhuis op verzoek van de doodzieke prins Bernhard afgezien van verdere maatregelen. Volgens de RVD werd de wens van de prins gerespecteerd. Twee uur later overleed hij in bijzijn van zijn dochters en schoonzoon Pieter van Vollenhoven.

Het tekent Bernhard dat hij tot op het laatst de greep op zijn eigen leven wilde behouden en zijn imago van oorlogsheld ook postuum voortzette, zoals zijn (door hem zelf geësceneerde) begrafenis met de spectaculaire luchtgroet, de *missing man*-formatie, liet zien. Deze details over het levenseinde